

olvasatermi pld.

LXIV. ÉV.

HARMADIK FOLYAM

1940. JAN.—MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK
KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

*1940. évi folyam * I. füzet*

BUDAPEST

KIADJA A M. NEMZ. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA 1940

ÚJ KÖNYVEK

NEUERSCHEINUNGEN AUF DEM GEBIETE
DER BIBLIOGRAPHIE

Az 1936. év Magyar Könyvészte

I. A magyarországi könyvtermelés forrásai: a nyomda- és sokszorosítóvállalatok statisztikai jegyzéke. Összeállította: dr. Szollás Ella. — II. A Magyarországon megjelent könyvek jegyzéke. Összeállította: dr. Droszt Olga. — III. A Magyarországon megjelent hírlapok és folyóiratok jegyzéke. Összeállította: dr. Mokcsay Júlia.

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár. 1939. XX+516 lap.
Ára P 20.—

Magyar Könyvészet

Bibliographia Hungariae 1911—1920

Barcza Imre címgyűjtésének felhasználásával szerkesztette az Országos Széchényi Könyvtár Bibliografiai Osztálya. — A m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter támogatásával kiadja a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete. I. kötet. A—K. Sajtó alá rendezte dr. Kozocsa Sándor. 1939. VIII+538 l. A teljes mű (két kötet) ára P 60.—

MAKKAI LÁSZLÓ — M. HORVÁTH MAGDA:

A MAGYAR KÖNYVGYÜJTŐ KÉZIKÖNYVE

MAGYAR KÖNYVRITKASÁGOK ÉS KÉZIKÖNYVEK
1888—1938 KÖZT ELÉRT ÁRAINAK JEGYZÉKE

(Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai IX.) 1939.
232 lap. Ára P 10.—

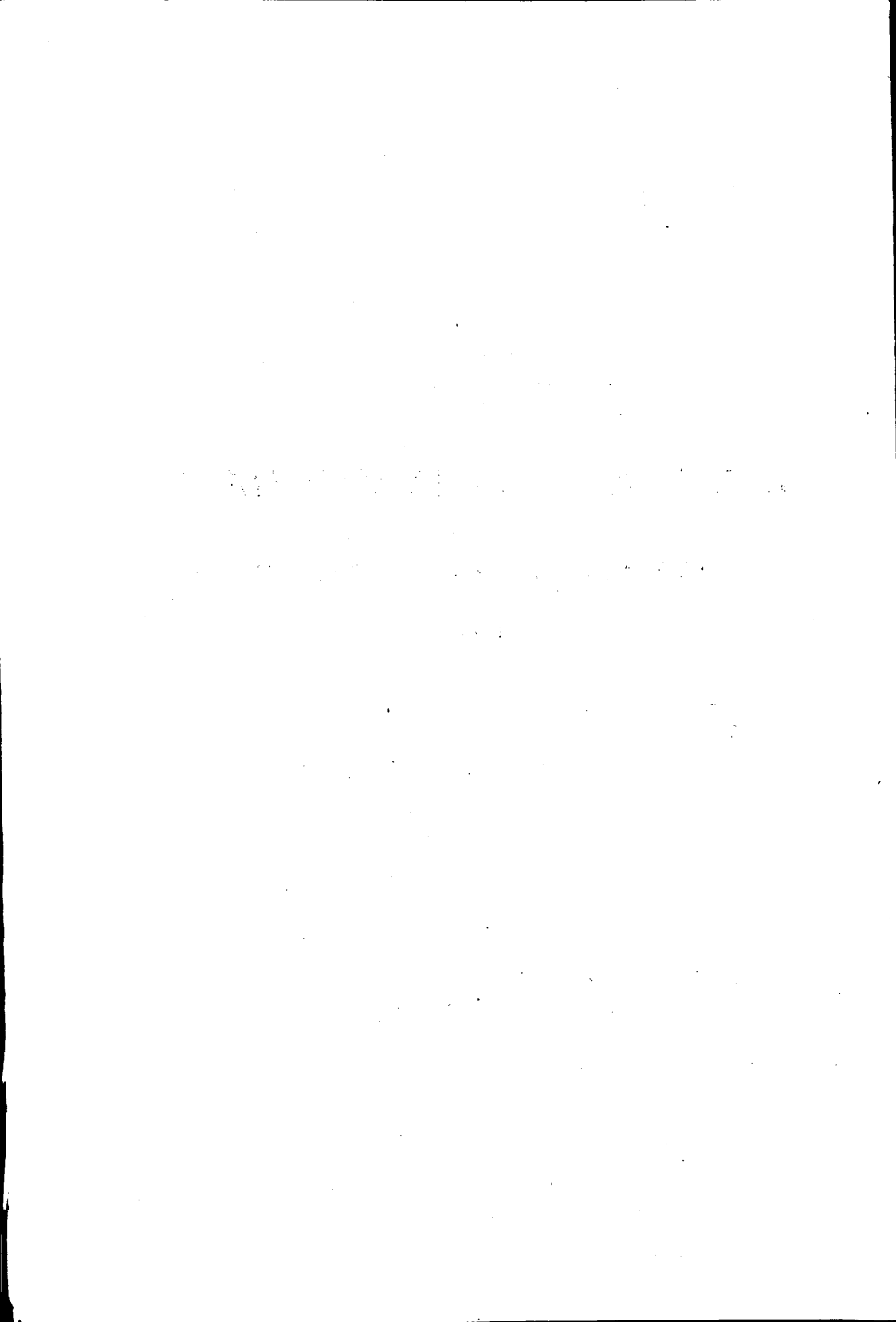
~~50.073~~

tel 1.759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

HARMADIK FOLYAM. * LXIV. ÉV.

1940.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR KÖZKÖNYVTÁRAK
KÖZLÖNYE

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK ÉS LEVÉLTÁROSOK
EGYESÜLETÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

HARMADIK FOLYAM. * LXIV. ÉV.

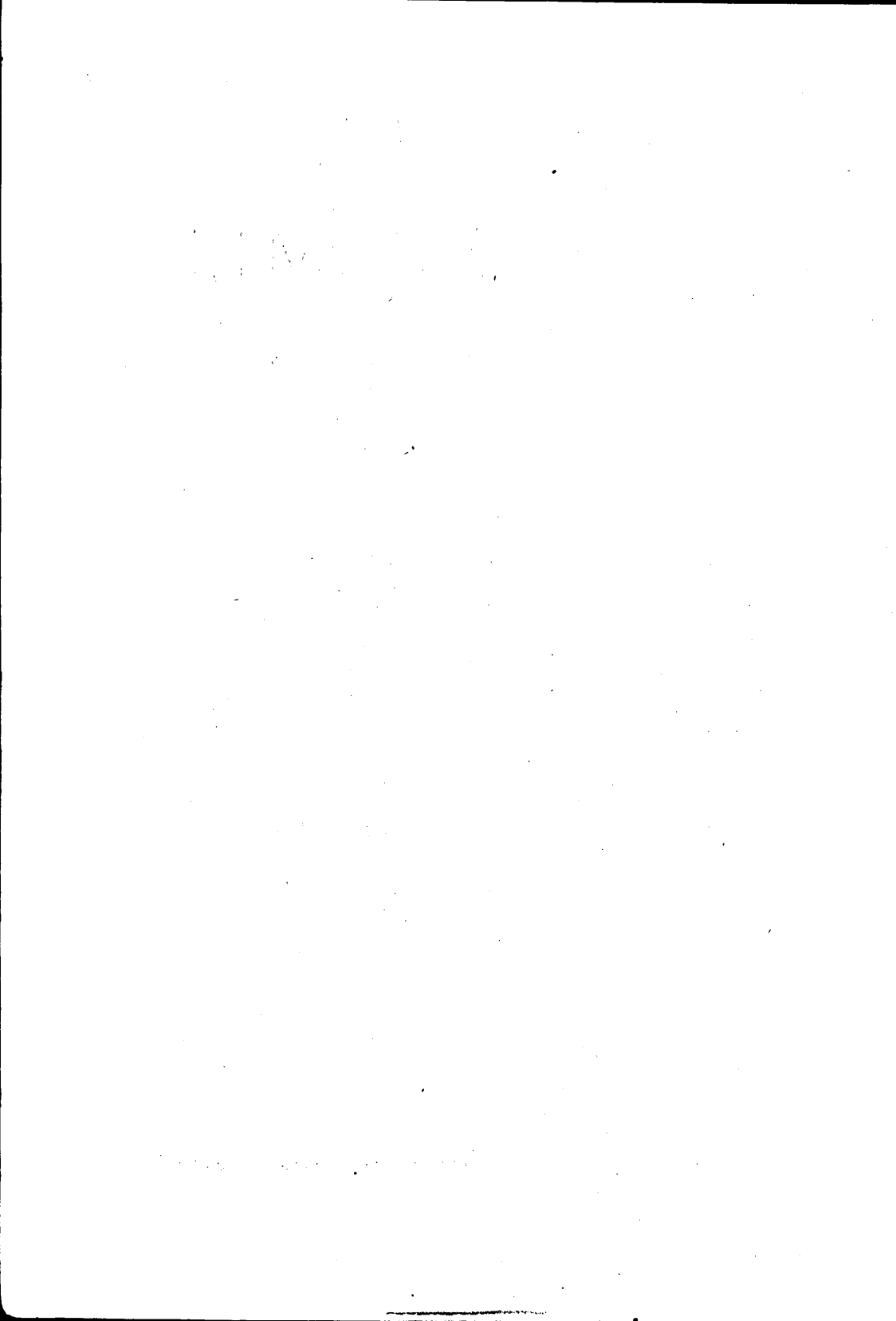
1940. ÉVFOLYAM

BUDAPEST

KIADJA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

1940.

T A R T A L O M.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
BÁN IMRE: A gyöngyösi református egyház könyvtára a XVII. század 70-es éveiben	242
BARTONIEK EMMA: Egy különös kéziratcsontkítás	345
CLAUSER MIHÁLY: Nagy-Ernyei Kelemen Márton leírása a Teleki-tékáról	9
DANCZI VILLEBALD: A Benes-féle biblia szláv szórvány-mondata	372
DEZSÉNYI BÉLA: Az első magyar képes hetilap. A kassai Ábrázolt Folyóirat története (6 képmelléklettel)	17
DEZSÉNYI BÉLA: Legrégibb hírlapjaink életrajzához	353
GÁBRIEL ASZTRIK: A Pozsonyi-kódex eredeti kézírata	333
GÁRDONYI ALBERT: A magyar könyvtárpolitika kezdetei	134
HARASZTHY GYULA: Az Egyetemi Könyvtár modernizálása	46
HUBAY ILONA: Az „Aviso 1609”	127
KÁPLÁNY GÉZA: A dokumentáció és a könyvtárak	147
KÓSA JÁNOS: Az utánnomás eltiltása Magyarországon	377
RADÓ ISTVÁN: Vidéki közkönyvtárak	55
RADÓ POLIKÁRP: Középkori liturgikus könyvek és bibliák maradványai a soproni ev. líceum könyvtárában	362
RADÓ POLIKÁRP: Sopron város kéziratok miscellaneumja: a Golso-kódex ..	226
SUPKA ERVIN: Könyvnyomatok a könyvtárban	157
SZEMZŐ PIROSKA: A Pester Zeitung engedély-okirata	251
SZIMONIDESZ LAJOS: A „debreceni biblia” sorsa	236
TELEKI DOMOKOS GR.: Gróf Teleki Sámuel emlékezete	1
VARJAS BÉLA: Balassa Bálint Istenes énekeinek első kiadása (23 képpel) ..	105
VARJAS BÉLA: Gróf Teleki Sámuel-emlékkiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében 1939. november 17-én	14
VARJAS BÉLA: Német könyvkiállítás (4 képpel)	217
WITZMANN GYULA: Elvi közös alapok a különböző szakrendszerekben ..	36

2. KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

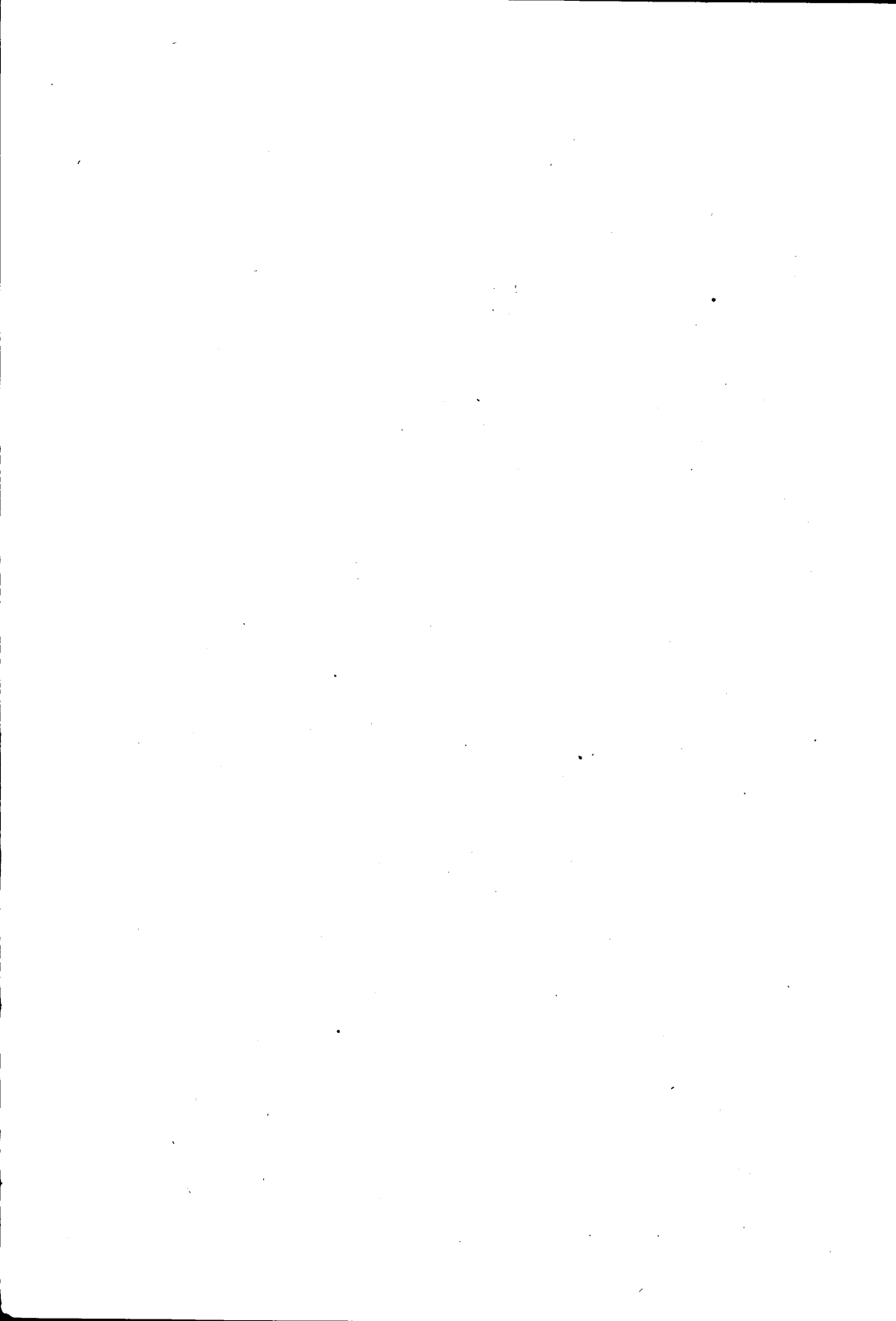
BEKE ÖDÖN: A nagyszombati szakácskönyv	74
C. M. Galánthai gróf Fekete János a bécsi Corvinákról	394
C. M.: Homloklevél	394
CLAUSER MIHÁLY: A röpirat	187
CS. GÁRDONYI KLÁRA: Szempontok irodalmi levelek meghatározásához ..	79
CSAPODI CSABA: Szempontok irodalmi levelek meghatározásához	397
CSÁSZÁR ZOLTÁN: Melanchthon kéziratok verse az Országos Széchényi Könyvtárban	170
DEZSÉNYI BÉLA: Az Erdélyi Magyar Hírvivő százötven esztendeje ..	274
DEZSÉNYI BÉLA: Írók, szerkesztők, kiadók és nyomdák viszonya 1845-ben ..	172
DEZSÉNYI BÉLA: Két régi újság póre egy utánnomás körül	278
GÁSPÁR MARGIT: Ernst Lajos gyűjteményének árverése	181
GÁSPÁR MARGIT: Felvidéki és kárpátaljai könyvgyűjtés	91
GÁSPÁR MARGIT: A kötelespéldány-törvény miatt indított kihágási eljárások	92
GORIUPP ALISZ: Néhány adat a magyar és német könyvtárak személyzeti állapotáról	394
GRONOVSKY IVÁN: Fotokópia és mikrofilm	83
GULYÁS JÓZSEF írja Sárosatakról	93
HARSÁNYI ANDRÁS: Új — régi magyarok	65
HORVÁTH ENDRE: Az athéni Akadémia „Görög Könyvészeté” és a magyarországi nyomdák újjörög könyvei	72
JÓNÁS ALFRÉD: Színészettörténeti adatok az Országos Széchényi Könyvtárban	293

	Lap
JOÓ TIBOR: Szempontok irodalmi levelek meghatározásához	286
K. DEDINSZKY IZABELLA: Wagner és Liszt dedikált művei az Országos Széchényi Könyvtárban	87
KÓSA JÁNOS: Egy politikai röpirat kálváriája a könyvrevíziós hivatalban	78
KÓSA JÁNOS: Vita egy selyemtenyésztési könyv szerzőségéről	178
LAVOTTA REZSŐ: Mosonyi Mihály kézíratai	291
MOKCSAY JÚLIA: Hírlapnyilvántartások	85
MUSNAI LÁSZLÓ: Háromszázéves ismeretlen unitárius káté	391
PANKA KÁROLY: A külföldi államok között fennálló könyv-csereviszony és annak történeti előzménye	175
SEMZŐ PIROSKA: A kolozsvári „főasszonyságok” könyvtára 100 esztendővel ezelőtt	171
SZIMONIDESZ LAJOS: Literátus Péter magyar kátéja, vagy ábécés könyve	390
TOLNAI GÁBOR: Legszebb magyar könyv 1939	89
TOLNAI GÁBOR: Mikes Kelemen könyvtára?	270
TR. Z.: Hogyan csaltak régen a könyvtárosok?	188
TR. Z.: Könyvkiadók csalárdságai a XVIII. században	403
TR. Z.: Versbe szedett XVIII. századi könyvtár	75
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A sortöltő jel	188
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: XVI. századbeli magyar nyomtatványok meghatározása	70
VARGA SÁNDOR FRIGYES: A tarka színek szerepe a könyv külső köntösén	184
VARJAS BÉLA: Bornemisza Anna halálára kiadott kárta	267
VAYER LAJOS, IFJ.: A Magyar Történelmi Képcsarnok metszetgyűjteménye	283
ZOVÁNYI JENŐ: Kutatások a „Bujdosó magyarok füstölő csepüje...” szerzője után	165
ZOVÁNYI JENŐ: Megírhatta-e Bornemisza Péter egymaga összes műveit?	271
ZOVÁNYI JENŐ: Pauli Simon postilláinak fordítója	272

3. ISMERTETÉSEK.

BAY FERENC: Könyvtárpolitikánk célkitűzései. Ism.: GRONOVSKY IVÁN	210
DIERMANSE, P. J. J.: Renout van Montalbaen. Ism.: VISNYA ALADÁR ..	415
DÓCZY JENŐ—WELLMANN IMRE—BAKÁCS ISTVÁN: A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete. Ism.: TR. Z.	204
DUBOVITZ ISTVÁN: A magyar földrajzi irodalom 1937. Ism.: GR.	207
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése. Ism.: HARSÁNYI ANDRÁS	406
Das evangelisch-theologische Schrifttum in Ungarn. Ism.: HARSÁNYI ANDRÁS	309
A Fővárosi Könyvtár évkönyve. Ism.: OSZETZKY DÉNES	94
FRIELING, HEINRICH: Die Sprache der Farben. Ism.: VARGA SÁNDOR FRIGYES	307
GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái. Ism.: HANSKARL ERZSÉBET	208
HEIDE, WALTHER: Handbuch der deutschsprachigen Zeitungen im Ausland. Ism.: DEZSÉNYI BÉLA	311
HORVÁTH ENDRE: Magyar-görög bibliográfia. Ism.: TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	201
KERTÉSZ JÁNOS: Ezer tanulmány az ezer tó országáról. Ism.: MOKCSAY JÚLIA	206
KLEMPA KÁROLY: A Festetics-könyvtár 1500-ig terjedő ősnymtatványai. Ism.: HUBAY ILONA	193
KNIEWALD, DRAGUTIN: Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdődy. Ism.: DANCZI VILLEBALD....	191
KOFFÁN KÁROLY: De profundis. Ism.: VARGA SÁNDOR FRIGYES	308
LAVOTTA REZSŐ: Kézírtatos hangjegyek. Ism.: KAMPISNÉ DEDINSZKY IZABELLA	420

LEHMANN, ERNST HERBERT: Gestaltung der Zeitschrift. Ism.: DEZSÉNYI BÉLA	313
M. TÓTFALUSI K. MIKLÓSNak ... mentsége. Ism.: VARJAS BÉLA	411
Printing in the twentieth century. Ism.: GRONOVSKY IVÁN	211
RAICHLÉ WALTER: Das ungarische Zeitungswesen. Ism. DEZSÉNYI BÉLA	203
Die Relation des Jahres 1609. Ism.: HUBAY ILONA	410
SCHULEK TIBOR: Bornemisza Péter. Ism.: HARSÁNYI ANDRÁS	195
SZABÓ PÁL, VITÉZ: A m. kir. Erzsébet-tudományegyetem és irodalmi munkássága. Ism.: Y.	96
SZENTKÚTY PÁL: Régi hazai nyomdák mintakönyvei. Ism.: VARJAS BÉLA	412
SZOLLÁS ELLA—DROSZT OLGA—MOKCSAY JÚLIA: Magyar könyvészet 1936. Ism.: TRÓCSÁNYI GYÖRGY	298
TIKKANEN, J. J.: Studien über die Farbengebung in der mittelalterlichen Buchmalerei. Ism.: VARGA SÁNDOR FRIGYES .t.	301
WITZMANN GYULA: A városi könyvtárügy. Ism.: MOKCSAY JÚLIA	420
*	
LEVÉLSZEKRÉNY, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	98, 212, 327, 443
FOLYÓIRATSZEMLE 1939. SUPKA ERVIN	315, 423
RÉSUMÉ — INHALTSANGABE	101, 215, 329, 444
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	447

GRÓF TELEKI SÁMUEL-EMLÉKÜNNEP.

I.

Gróf Teleki Sámuel emlékezete.*

Kétszáz éve annak, hogy a Marosmente egy kis falucskájában, Gernyeszegen, megszületett gróf TELEKI SÁMUEL kancellár, a világhírű marosvásárhelyi Teleki-könyvtár alapítója.

A könyvtárban ránk maradt a kancellár családi bibliája, díszes, ezüstcsatos, erdélyi, magyar kötésben; ebben olvashatjuk a tulajdonos sajátkezű bejegyzését: „Én gróf Teleki Sámuel születtem e világra Gernyeszegen in anno 1739 die 17. novemb.“

Teleki Sámuel már korán, 9 éves korában elvesztette anyját, 15 éves korában atyját, és ezzel sok ügyes-bajos dolog szakadt a vállára. Bizonyára az osztozkodás miatt volt sok baja. Nevelése egy kis félreeső faluban, Celnán történt, az akkori időknek megfelelő, egyoldalú, klasszikus irányban, ami főleg a latin nyelv tanulására terjedt ki, és csakis a latin nyelv tökéletes tudása az egyetlen, aminek hasznát is veszi külföldön. Tudatában volt ennek az ifjú és naplója elején a következőket írja: „Minekutánna pedig a szent Isten, ki mindazon méltatlanságaimban és bajoskodásaimban én velem volt azok között annyira való csendességet engedett, hogy szándékomat és elmémet külső idegen országoknak látásokra s azokban a tisztességes tudományokra fordíthatnám, kívánván mindazt az által kipótolni, valamit fennemlített viszontagságaim miatt tanulásomban elmulattam.“

1759. november hó 7-én indult útnak Sáromberkéről KOVÁTS JÓZSEF, a későbbi nagyenyedi tanár urammal. Ezzel

* Felolvastattott a Rádióban 1939. november hó 17-én.

kezdődik naplója és 1763. november 17-ig, hazafelé utaztában Gödöllőre való érkezéséig tart. Induláskor Bécsben még latinul beszél a kamarással. A tanulásnak ez a főszköze annyira birtokában volt, hogy annak tanulásával nem kellett tovább foglalkoznia, de annál több baja volt az élő nyelvekkel. Már útja kezdetén is érzi, mennyire baj, hogy nem tud jól németül, és ezért Bázélbe érve legelső dolga volt, hogy német nyelvmestert fogadjon; pár hónap múlva a franciához kezd és ezt a két nyelvet levelezés útján is gyakorolja.

Midőn elindult útjára, a magyar nyelven kívül csak a latint bírta; Bázélben „Lateinischer Graf“-nak hívták. Midőn négy év múlva visszatér útjából, németül és franciául is tud.

A nyelveken kívül a többi külföldi tanulmányaiban nem volt rendszer, hiszen TELEKI SÁMUEL nem szaktudományt keresett, hanem általában tudományt és azt hallgatta, ami érdekelte. A Bázélben hallgatott előadások tárgyai: historia juris civilis, institutio Justiniani, electricum experimentumok, historia universalis, historia ecclesiastica és a világhírű két BERNOULLITól matematika, fizika, mechanika.

Úgy látszik, legjobban ez utóbbi tárgyak érdekelték; erre vall az a nagykiterjedésű levelezés, melyet hazatérése után is folytatott a két BERNOULLI testvérrel.

Négy év alatt Bázélben, Utrechtben, Leidenben, Párizsban, Bécsben tartózkodott hosszabb ideig.

TELEKIBEN már korán felébredt a könyv iránti szeretet, már Bázélben 1000 magyar forint ára könyvet szerez másfél év alatt, s midőn 4 évi külföldi tanulmányútja után hazafelé utazott, 1763. június 13-án feljegyzi naplójában, hogy 9 láda könyvet szállított Bázélből Ulmba, 26^{1/2} mázsa súlyban.

Első mátkájától, BÁNFFY ÁGNESTől erőszakkal elszakítottán, 1769. november 13-án jegyezte el magát iktári gróf BETHLEN ZSUZSÁNNÁVAL, akivel boldog családi életet élt annak 1797-ben bekövetkezett, korai haláláig. A kancellár neje mindenben megértő feleség volt, még a könyvek szeretetében is. A magyar könyveket gyűjtötte, míg a kancellár az akkori ízlésnek megfelelően főleg a latin könyveket kedvelte. A kancellárné magyar könyvgyűjteménye talán legértékesebb része a Teleki-könyvtárnak.

A kancellár ritka tehetségekkel megáldott fia, Domokos, korán elhunyt, csak egyetlen fia maradt, Ferenc. Leánya, Mária, Rhédey Ádámhoz ment férjhez.

Az, aki belenyúlt TELEKI első házasságának sorsába, Mária Terézia, korán felrendeli TELEKI SÁMUELT Bécsbe udvari szolgálatra, ahol 83 éves korában bekövetkezett haláláig negyven évnél is több időt tölt el, mint császárnéja, majd II. József, II. Lipót és Ferenc udvari embere. E négy monarcha alatt előbb kükküllői főispán, 1777-ben főkormánytanácsos, 1785-ben intimus cancellarius, majd bihari főispán, királyi commissarius, végül udvari kancellár és a Szent István-rend nagy keresztese. Ezenkívül tagja volt a göttingai és a varsói tudós társaságoknak.

BAJZA JÓZSEF megállapítása szerint a Teleki-ház egyik véd-bástyája volt az elnemzetlenülés nagy veszedelméből menekülő magyar nyelvnek. A kancellár is a bécsi udvar finom, franciás, németes, latinus hatása dacára magyar nemzete nyelvének, tudományának bőkezű patrónusa lesz.

Magyarságát nem fojthatta meg a bécsi idegen atmoszféra. Még 1800-ban rendelkezik könyvtára fennmaradását illetőleg, majd 1811-ben zárja le idevonatkozó intézkedéseit pótvégrendeletében. Mint fidei commissumot hagyja utódaira könyvtárát, amint írja: „A Tudományoknak Nemzetemben és Hazámban előmozdításokra.“

Nagy idők voltak ezek Erdély történetében; főuraink a magyar tudományosságnak olyan igazi nagyúri áldozatokat hoztak, mint gróf BATTHYÁNYI IGNÁC, aki 1781-ben Gyulafehérváron kincset érő könyvtárát és csillagvizsgálóintézetet alapít, vagy báró BRUCKENTHAL SÁMUEL, aki a nagyszebeni könyvtárát és múzeumot alapítja. Velük egyidőben a nagy Teleki Mihály unokája akar magyar Göttingát teremteni Marosvásárhelyen a Teleki-bibliotékával.

A 60.000 kötetből álló Teleki-könyvtár a Szent Miklós-utcában az alapítvány hatalmas, emeletes épületének jobb szárnyát foglalja el, melyet a kancellár építtetett MÜLLER JÓZSEF bécsi építész tervei szerint. KAZINCZY 1816-ban Marosvásárhelyt jártában „Erdélyi úti levelei“-ben úgy emlékezik a kancellár könyvtáráról, hogy „bibliothékájába lépésekor az álmétkodástól öszverázattaték“, és „boldognak mondja azt az órát, mely róla

azt a szennyet elmosá, hogy nagy hazafiának ekkora alkotását odáig nem láthatá“.

„1799. ápril 24-én tétetett le a théka épület fundamentum köve, felépült pedig számtartó Herberth Mihály uram nyughatatlanságai közt“, — így szól a tervrajzon látható feljegyzés. Az építkezés bevégzéséről viszont az 1803-ban megindult levelezésből lehet következtetni, mikor a legelső könyvesládáját indítja útnak a bécsi udvar kancellárja, aki 1822-ig folytonosan küldözte haza életének gyümölcsét, amíg aztán őt magát is hozták 1822-ben a koporsóban két teljes hétig a császárvárosból, hogy Sáromberkén, könyvtárától nem messze, hazai földben pihenjen és tovább álmodjon kultúralkotása felől, miután még drága könyvtárát végső, marosvásárhelyi elrendezésében nem láthatta meg soha.

Ez a könyvekért rajongó kultúrpolitikus főúr tehát azzal a reménnyel vált meg könyveitől Bécsben, hogy egyszer csak viszontláthatja őket. Így ígéri legelső marosvásárhelyi bibliothekáriusának, Szász uramnak, a bécsi, feudális rozsdát fel sem vevő ízes magyarsággal írt levelében: „Ha ezen a nyáron nem, de a jövőn, 1805-ben okvetlen lemegek megtapasztalni: interessál-e bibliothekám sorsa és kiket? Egyebekben portól, molytól, károsodástól, mocskos kezeztől óvja meg drága könyveimet, de különösen a Flaccianus Cultertől (olló), mert ezeknek az én könyveimnek becse én előttem, feleségem és gyermekeim életén túl a legdrágább“.

Bécsben a „Magyar Házban az első Stockba volt odáig elhelyezve a könyvtár, kilenc kontignációkra osztva“, így írja ottani könyvtárosa, MIHELYES SÁMUEL. Innen indulnak a marosvásárhelyi, templomforma, háromhajós beosztású, hatalmas, oszlopos, árkádos terembe könyvei, amely könyvesház a maga áttört emeleti rendszerével az akkor uralkodó klasszicizáló építőművészet egyik megbámulásra érdemes alkotása.

A KAZINCZY egyidejű leírása szerint a „bémenetel ide az alsó sor folyosójáról esik a bibliotheka hajójába, az ablakok erányában, pilászter és pilászter közt vasrostélykönyöklők hagyattak, így a hajó elég világot kap. A könyvek sárga rézdrótból font ajtók megett állanak a karokban, hogy a könyvek címeit látni lehessen s a szép tolvajságnak vétetik így eleje. Az építőmester értelemmel s nagy szerencsével tevé a rajzolatot“.

Lépünk be mi is ugyanazon a küszöbön, ahol KAZINCZY óta a BÓLYAIK, ARANKA GYÖRGV, PETŐFI SÁNDOR, gróf MIKÓ IMRE, GYULAI PÁL, JÓKAI MÓR lábai jártak ennek előtte, manapság meg ahol GÁRDONYI GÉZA, GULÁCSY IRÉN, BERDE MÁRIA, MÓRA FERENC, MÓRICZ ZSIGMOND, KUNCZ ALADÁR, KOSZTOLÁNYI DEZSŐ fordultak meg, és szembe találjuk magunkat a nagy alapító életnagyságú arcképével, aki a Szent István-rend ornátusában, derült ábrázattal, magyaros vendégszeretettel, kitárt karokkal fogadja látogatóit. „Ilyen vala a szálas, vékonytestű, barnahajú s szemű Teleki egészen s a festés egyesíté a szépséget a történelmi hűséggel“, kalauzol bennünket tovább KAZINCZY, mint aki a leghitelesebb bírálója ennek a TUSCH JÁNOS festette arcképnek.

Az egész hangulatból kicsendülnek a XVIII. század végének megkapó, nemes vonalai. Az allonge parókás képek a galériákon, a szobrok a szekrények tetején, az ajtók vasvereteinek stílusa, a legszorosabb közösség — alkotó és alkotása között.

TELEKI nemcsak könyvgyűjtő, hanem tudós is lévén, maga szerkeszti bibliotékája katalógusát, mely 4 kötetben 1796., 1800., 1811. és 1819. években három könyvkiadónál jelent meg. Századának nyelvén, a latinon olvassuk a katalógus bevezetésében, hogy „könyvek szükségében sínylődő Haza javára akar munkálni, mire nézve a közhivatalok komoly gondjai közt soha el nem mulasztott egyetlen alkalmat sem, amiképen sem élete gondjai, sem az országok távolsága nem bírta soha elcsüggeszteni“.

TELEKI SÁMUEL könyveinek könyvtárában történő elrendezésére vonatkozólag nagy részletességgel adott utasítást könyvtárnokainak, és ezek a könyvek ma is ugyanabban az elrendezésben vannak a könyvtárban, ahogy annak idején, majdnem másfél századdal ezelőtt elhelyeztettek.

Szakok szerinti csoportosításban sorakoznak az alapító arcképe körül a matematikának és rokonszakmáinak művei, mögötte a francia akadémia nagy szótára, a másik oldalon a kancellár korának diplomatikai művei.

Valóságos esztétikai gyönyörűség TELEKINEK, ennek az igazi vérbeli bibliofilnek unikumait, díszeskötésű inkunábuláit, Elzevirjeit végig is nézni. Könyvritkaságai elsőrangú tudományos érdekességek. Gondja volt arra, hogy a magyar kultúra minden ősrégi megnyilatkozása odakerüljön könyvtárába. 1486-ból ott

van a bolognai tudós BEROALDUS üdvözlő levele pannoniai FÜLÖP nevű magyar tanítványához, JANUS PANNONIUS üdvözlése ugyan ezen korból, a CALEPINUS II nyelvű, nagy szótára. Ebben az 1596-ban, Bázelen megjelent igazi könyvóriásban a nyelvek sorrendjében a magyar nyelv az angol elé van téve.

Atlasz-gyűjteménye éppen olyan megbámulnivaló, amilyen gazdag a II. JÓZSEF rendelkezéséből felosztott szerzetesrendek könyvtáraiból válogatott könyvanyag: egyházi írók dús és változatos könyvkincse, csupa velencei, római, parmai, díszbekötött foliánsok. Kéziratgyűjteménye is rendkívül gazdag.

A könyvtáralapító kedvenc klasszikusai következnek ezután az inkunabulákon kezdve legdíszesebb kiállítású római, parmai hatalmas foliánsokban. Ahány kiadás, annyi szövegolvasási különbség. Rengeteg arab-, héber-, latin-, görög-, német-, francia-, angol-, olasznyelvű, teológiai, jogi, filozófiai, történelmi, irodalmi mű, mind a legdíszesebb kiadásokban.

Mindegyik könyvritkaság előlapján ott a könyvkedvelő gróf sajátkezű beírása és méltatása; SAVONAROLA prédikációit éppen úgy méltatja kitüntető bejegyzésével, ahogy egy Horatiuszának értékét magyarázza pontosan könyvlexikonokra való utalással. Csak a SERVETUS „*Restitutio Christianismi*“-jét parentálja el máshelyen, mint amelyet a II. JÓZSEF császár „parancsoló kérésére“ mégis át kellett engednie uralkodója könyvtárának.

Megható gondoskodására és erős nemzeti érzésére vall a kancellárnak az a messzemenő elgondolása is, hogy a székely vármegyék gyűléseinek, tractáinak, jegyzőkönyveinek másolatait mind gondosan egybegyűjtötte, lemásoltatta és könyvtárába rendezte.

Nagytehetségű, korán elhunyt fiának, Domokosnak, kizárólag erdélyi ásványokból álló gyűjteményét az emelet sor oszlopai mellé helyeztette el. A művészet iránt érdeklődőket a nagybecsű Piranesi-metszetek teljes gyűjteménye gyönyörködteti.

A könyvtárterem emeleti folyosóján körös-körül tárlók vannak, melyekben a könyvtár legérdekesebb darabjai vannak kiállítva: ősnymtatványok, 1711 előtti magyar könyvek, kéziratok és az alapító személyére vonatkozó nyomtatványok. A legérdekesebb, a maga nemében páratlan, a könyvkötés-gyűjtemény, mely 4 tárlót tölt meg.

A kancellár vagyont költött könyveire, csak a legszebb, díszkiadású és ép példányokat kedvelte. Ezeket nagy szeretettel köttette be a legszebb bőrkötésekbe. A könyvtár állománya mintegy 60.000 kötet és ezek között alig van fűzött példány. Abban az időben még nem tudták a régi könyveket „vegyileg” úgy tisztítani és mosni, mint ma. A Teleki-könyvtár könyvei minden tisztítás nélkül is kitűnő karban vannak.

A kötések között számtalan magyar is van. A fólió bőrkötések, melyeknek egész felülete gazdagon van díszítve, vagyonba kerülhettek.

A kancellár nagyon féltette könyveit és ezért az alapítólevélben szigorúan intézkedik, hogy drága könyvei jól megőriztessenek. Elrendeli: „Az olvasásra kikért könyvek a Bibliotheca katalógusában kinyomtatott szabályok szerint elismervény mellett adassanak ki és az olvasószobában azon szabályok szerint használtassanak, ott jó securitás alatt tartassanak és ismét minden hiba, kár nélkül reponáltassanak a Bibliothecarius által; onnét pedig egy könyvet is kiadni, kivinni soha senkinek szabad ne legyen. Minden ember pedig személyválogatás nélkül a kiadott szabályokhoz tartsa magát és az olvasásra kített könyvekért jóállani, az elkárosodottakért hasonló könyvet ugyanazon Editióból tartozik venni, a Bibliothekának reintegratiójára.”

Annaira szerette könyveit, hogy — amint könyvtárnoka, MIHÉLYES SÁMUEL, naplójában írja — könyvtárát „csak egy közfal ragasztja el a magyarországi udvari cancellárius hálószobájától”. Könyvtárának egyik kulcsát a cancellárius a következő szavakkal adta át első könyvtárnokának: „Fogja Mihelyes uram, ez a kulcs, már a catalogusokat elvégezvén, a könyveimnek rendbeszedésit is bízom a kegyelmed sinceritására, és ahol megakad, szólítson meg bátran engem; ajánlom pedig a kegyelmed szorgalmatosságába azon kincsemet, melynél drágább az életem, feleségem és gyermekeimen kívül nincsen”.

Ezeket a legjobban szeretett kincseit, a könyveit hagyta gróf TELEKI SÁMUEL, mint alapítványt a nemzetre. Az iskoláknak, egyházaknak is nagy alapítványokat tett.

Amint KAZINCZY írja: „Iskolákra s bibliothekájára nyolcszázévezernél többet költe.” Ez abban az időben óriási összeg volt! Ekkora értéket gyűjtött gróf TELEKI SÁMUEL egész életén át hangyaszorgalommal és hagyott nemzetének. Megérdemli, hogy

a mai napon megemlékezzünk a nagy könyvtáralapítóról, aki egész életével tanubizonyosságot tett arról, miképen lehet uralkodójának és a hazának hűséggel szolgálni, és aki mindig megtartotta jelmondatát: „Incorrupta fide secundis temporibus dubiisque rectus.“

Emléke legyen áldott!

*

A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárra és annak alapítójára vonatkozó irodalom:

SZINNYEI: *Repertorium* I. és II. „Teleki-család“ és „Teleki Sámuel gróf“ vezérszavak alatt.

SZINNYEI: *Magyar írók* XIII. 1425. l.

DR. TELEKI DOMOKOS GRÓF: *A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története*. Cluj-Kolozsvár, 1931. (Klly. az Erdélyi Múzeum 35. kötet 10—12. számából) című füzetben felsorolt források.

Gróf Teleki Sámuel-emlékkiállítás anyaga. Katalógus. Budapest, 1939.

FARKAS ANDRÁS: *Pokolbéli utazása*. 1794. 5. l.

SOMBORI LÁSZLÓ: *Múzsák Háládatossága*. Kolozsvárott, 1803.

Annalen der Literatur und Kunst. Wien, 1804. Intelligenzblatt. 17. sz. 129. l.

ENGEL: *Geschichte des ungarischen Reichs*. Wien, 1834. I. Theil. 9. l.

Felszólítás. Nemzeti társalkodó. Kolozsvárott, 1841. I. félv. 160. l.

A marosvásárhelyi könyvtár meggyulladás. Kolozsvári Napló. Kolozsvári Közlöny. 1857. évf. 257. l.

A Teleki-Könyvtár jogviszonyainak meghatározása. A Hon. Reggeli kiadás 1873. 271. sz.

Gr. Teleki Sámuel levele Kovásznai Sándorhoz. Figyelő. Szerk. Abafi Lajos. XXVI. k. 1889. 316. l.

Gr. Teleki Sámuel — Kazinczynak. Kazinczy Ferenc levelezése. II. k. 1891. A M. T. A. kiadása. 34. l.

Kazinczy Virág Benedeknek. U. o. 499. l.

SZÉCHY KÁROLY: *A Pannoniai Ének*. Irodalomtörténeti közlemények. II. évf. 1893. A M. T. A. kiadása. 273. és 433. ll.

ZOLNAI GYULA: *Nyelvemlékeink a könyvnyomatás koráig*. 1894. 35. l. Teleki-kódex 1525—1531-ből.

Irodalomtörténeti Közlemények. VIII. évf. 1898. 249. 315. ll.

I. Apafi Mihály naplója. Erdélyi Múzeum. Kolozsvár. XVII. kötet. 1900. 83. l.

M—k. (= MIHALIK): *A Teleki-Könyvtár átvétele*. Múzeumi és könyvtári értesítő. XII. évf. 1918. 198. l.

A marosvásárhelyi Teleki-Téka. Könyvtári Szemle. I. évf. 1934. 5. l.

PAPP FERENC: *Gyulai Pál*. I. 1935. 237. l.

TELEKI DOMOKOS GRÓF.